

PAKİSTAN'IN AFGANİSTAN'A YÖNELİK 'STRATEJİK DERİNLİĞE' DAYALI DIŞ POLİTİKASI (1950-2025)

Hüsamettin İNAÇ¹

Samaruddin GAWHARY²

Öz: Pakistan, bağımsızlığından bu yana Afganistan'ın güvenlik ve istikrarını ulusal güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüş, özellikle Hindistan'ın Afganistan'daki varlığına ilişkin algıladığı tehdit, bu hassasiyeti daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda şekillenen 'stratejik derinlik' yaklaşımı, 2021'de Taliban'ın yeniden iktidara gelişine kadar farklı tarihsel evrelerde Pakistan'ın Afganistan politikasının temel eksenlerinden biri olmuştur. Makale şu temel soruya odaklanmaktadır: Pakistan'ın stratejik derinlik merkezli Afganistan politikasının yönelimi, bağımsızlıktan 2025'e kadar nasıl bir dönüşüm geçirmiştir? Betimleyici bir yöntemle yürütülen çalışma, Pakistan'ın Soğuk Savaş dönemindeki stratejik derinlik politikasının ağırlıklı olarak jeopolitik kaygılara dayandığını, 1990'larda jeopolitik çıkarları ile ideolojik yakınlığın birleşimi şeklinde tezahür ettiğini ve 2021 sonrasında Taliban'ın yeniden iktidara gelişiyle birlikte jeoekonomik faktörlere doğru kaydığını ileri sürmektedir. Çalışma, ayrıca, Taliban'ı desteklemenin doğurduğu olumsuz güvenlik sonuçları, aşiret bölgelerinde artan istikrarsızlık, ekonomik ve diplomatik baskılar ile Çin'in giderek büyüyen stratejik rolü gibi yerel ve uluslararası etkenlerin Pakistan'ın Afganistan politikasını yeniden değerlendirmesine yol açtığını tespit etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Pakistan, Afganistan, Stratejik Derinlik, Dış Politika, Taliban.*

Article Category: International Relations

Date of Submission: 17.01.2026

Date of Acceptance: 04.02.2026

DOI: [10.5281/zenodo.18619048](https://doi.org/10.5281/zenodo.18619048)

¹ Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü.
Email: husamettin.inac@dpu.edu.tr

² Doktora öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü.
Email: samaruddin.gawhary@gmail.com

PAKISTAN'S FOREIGN POLICY BASED ON 'STRATEGIC DEPTH' TOWARDS AFGHANISTAN (1950-2025)

Abstract: Since its independence, Pakistan has viewed Afghanistan's security and stability as an integral part of its national security, and its perceived threat regarding India's presence in Afghanistan has further deepened this sensitivity. The 'strategic depth' approach shaped in this context has been one of the fundamental axes of Pakistan's Afghanistan policy throughout different historical phases until the Taliban's return to power in 2021. The article focuses on the following fundamental question: How has the orientation of Pakistan's strategic depth-centered Afghanistan policy transformed from independence to 2025? Conducted using a descriptive method, the study argues that Pakistan's strategic depth policy during the Cold War period was primarily based on geopolitical concerns, manifested in the 1990s as a combination of geopolitical interests and ideological affinity, and shifted towards geo-economic factors after 2021 with the Taliban's return to power. The study also finds that local and international factors, such as the negative security consequences of supporting the Taliban, increasing instability in tribal areas, economic and diplomatic pressures, and China's growing strategic role, have led Pakistan to reassess its Afghanistan policy.

Keywords: *Pakistan, Afghanistan, Strategic Depth, Foreign Policy, Taliban.*

Giriş

Pakistan'ın Afganistan'a yönelik dış politikasının “*stratejik derinlik*” yaklaşımı etrafında evrimi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında Güneybatı Asya jeopolitiği çalışmalarının odak noktalarından biri olarak büyük önem taşımaktadır. Bu dönüşümü anlamak, yalnızca İslamabad'ın dış politika davranışını analiz etmek için değil, aynı zamanda Güney ve Güneybatı Asya'nın daha geniş coğrafyasındaki güvenlik ve stratejik karmaşıklıkları kavramak açısından da gereklidir. Bu stratejiyi şekillendiren temel faktörler arasında Durand Hattı ve sınır ötesi etnik ve kültürel bağlar ve özellikle uzun süredir rakibi olan Hindistan'dan kaynaklanan tehdit algısı yer almaktadır. Bu politika çerçevesinde, Afganistan, Pakistan'ın Hindistan'dan gelen tehditlere karşı jeopolitik zafiyetlerini telafi etmeye yönelik bir “*tampon bölge*” ve “*savunma derinliği*” olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel, kültürel, ideolojik ve güvenlik boyutlarının bileşiminden oluşan bu stratejik yaklaşım, zamanla ülkenin stratejik kültürünün ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.

Son yıllarda çeşitli yerel, bölgesel ve uluslararası gelişmeler, stratejik derinlik politikasının etkinliğini ve arzu edilirliğini ciddi biçimde sorgulatmıştır. Ülke içinde Tehreek-e-Taliban Pakistan gibi terörist grupların ortaya çıkışı, aşiret bölgelerindeki güvensizliğin yayılması ve mezhepsel gerilimlerin tırmanması, bu stratejinin olumsuz güvenlik sonuçlarını görünür kılmış; Pakistan'ı da geçmiş politikalarının başlıca mağduru hâline getirmiştir. Bu durum, İslamabad'daki yönetici elitleri geleneksel yaklaşımı kademeli olarak yeniden değerlendirmeye yöneltmiştir. Amerikan ve NATO güçlerinin Afganistan'dan çekilmesi, Taliban'ın Eylül 2021'de yeniden iktidara gelmesi gibi bölgesel gelişmeler ile yeni uluslararası aktörlerin Afgan sahnesine dâhil olması, önceki dinamikleri köklü biçimde dönüştürmüştür.

Ekonomik açıdan bakıldığında, tekrar eden krizler, dış yardıma bağımlılık ve uluslararası yatırım çekme ihtiyacı, Pakistan'ı ulusal önceliklerini yeniden tanımlamaya; maliyetli ve riskli politikalardan uzaklaşmaya zorlamıştır. Bu süreçte Çin ile Kuşak Yol Girişimi (BRI) kapsamında kurulan stratejik ortaklık, bölgesel istikrarı ve gerilimin azalmasını gerektiren umut verici ekonomik fırsatlar sunmuştur. Bu faktörler, Pakistan'ın siyasi elitleri arasında Afganistan'da istikrarın ülkenin kendi iç güvenliğini sağlamak için vazgeçilmez bir koşul olduğuna dair değişen tutumla birleşerek, Afganistan'da barışı ve ulusal uzlaşmayı destekleme ihtiyacını vurgulayan yeni bir söylemin güçlenmesine yol açmıştır.

Bu evrimin incelenmesi, çok yönlü bir bilimsel öneme sahiptir. Bu çalışma, yalnızca makro stratejilerin uluslararası ortamdaki değişimlere uyum sağlama biçimlerini daha iyi anlamaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda vekil unsurlara ve müdahaleci aktörlere dayalı

politikaların maliyetleri ile sonuçlarına ilişkin önemli dersler de sunar. Teorik açıdan bakıldığında, bu analiz; stratejik kültür, bölgesel güvenlik ve dış politika evrimi literatürüne katkı sağlayarak güvenlik kavramlarının iç ve dış değişkenler bağlamında nasıl dönüştüğüne dair açık bir örnek oluşturmaktadır. Pratik açıdan ise, bu evrimin anlaşılması, bölgesel güvenlik denklemleri ile terörizm, göç ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi küresel sorunlar üzerindeki doğrudan etkileri nedeniyle gelecekteki eğilimlerin öngörülmesi açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla, Pakistan'ın stratejik derinlik politikasının evrim sürecini analiz etmek, hem bölgesel ilişkilerin karmaşık dinamiklerine, hem de ulusal güvenlik paradigmalarının yeniden şekillenmesini etkileyen faktörlere ilişkin analitik bir perspektif sunar. Bu makalede, Pakistan'ın Afganistan'a yönelik dış politikasının bağlamını “stratejik derinlik” kavramı çerçevesinde incelemek amacıyla açıklayıcı bir yöntem kullanılmıştır.

1. Afganistan'ı ‘Stratejik Derinlik’ Çerçevesine Yerleştirmek

Bu başlık altında, 1980’li yılların sonlarından itibaren Afganistan’ı “stratejik derinlik” bağlamına oturtma çabasının geçirdiği tarihsel-siyasal iniş çıkışları analitik ve kronolojik bir çerçevede açıklamayı hedefliyoruz.

1.1. Afganistan'ın Durand Hattı'na Muhalefet Ettiği Tarihsel Dönemler

1893 yılında, Britanya Hindistanı Dışişleri Sekreteri Sir Mortimer Durand, İngiliz hükümetinin Orta Asya politikasının merkezinde yer alan stratejik bir bakış açısını hayata geçirmek üzere Emir Abdurrahman Han ile bir sınır anlaşması imzaladı. Bu bakış açısına göre, Afganistan, İngiltere ile Çarlık Rusya’sı arasındaki rekabetin odağında, Hindistan’ın savunması için bir tampon devlet işlevi görmeliydi. Bu nedenle, Durand, Afganistan’ın doğu ve güney sınırlarında 2.640 kilometrelik bir hat çizerek, İngiliz nüfuzu ile Afgan nüfuz alanı arasında bir ayrım oluşturdu.³

Fakat çizilen bu hat, yalnızca coğrafi bir sınır değil, etno-kültürel bir bölünmeyi de beraberinde getirdi. Peştun kabileleri başta olmak üzere pek çok aşiret topluluğu sınırın iki tarafına dağıldı; Belucistan’ın bazı bölgeleri de Britanya Hindistanı’nın yönetim alanına katıldı. Böylece, Durand Hattı, daha ilk günden itibaren Afgan toplumunda tarihsel hafızaya kazınan bir kırılma noktası olarak algılandı.

³ Amin Kiani Haftlang & Hamed Mohaghignia & Hossein Karimifar & Fereydoun Akbarzadeh (2023), “The consequences of America’s withdrawal from Afghanistan on the geopolitics of West Asia”, *Journal of Geography*, 21(78), ss. 157-180.

1947’de Britanya Hindistanı’nın bölünmesiyle Pakistan’ın kurulması, Durand Hattı meselesini yeni bir diplomatik düzleme taşıdı. Afganistan yönetimi hattı tanımadığı için, Pakistan’ın miras aldığı sınır statüsünü de tartışmalı gördü. Bu durum, Afganistan ile Pakistan arasında uluslararası sisteme girişine yönelik tutumuna da yansdı. Nitekim Afganistan, Birleşmiş Milletler’de Pakistan’ın üyeliğine karşı oy kullanan tek ülke oldu. Bunun gerekçesi, Durand Hattı’nın Afganistan tarafından kabul edilmemesi ve Peştun bölgelerinin statüsünün belirlenmemiş olmasıydı.⁴

1.2. Büyük Güç İlişkilerini Yöneten Soğuk Savaş Merkezli Atmosfer

Soğuk Savaş’ın ikili güç dengesi, Güney Asya’da Pakistan, Afganistan ve Hindistan arasındaki ilişkilerin çerçevesini belirleyen temel bir uluslararası bağ oluşturdu. Bölgedeki devletlerin dış politikaları, yalnızca kendi ikili rekabetlerine göre değil, ABD-Sovyet rekabetinin belirlediği küresel stratejik mimariye göre şekillendi. Bu nedenle, Güney Asya’daki her gelişme, büyük güçler arasındaki iş birliği-rekabet döngüsünün bir yansıması olarak okunabilir. Pakistan’ın 1950’lerde CENTO (Bağdat Paktı) ve SEATO gibi Batı blokunun desteklediği güvenlik anlaşmalarına/ittifaklarına katılması, İslamabad’ın dış politikasını açık biçimde ABD eksenine yerleştirdi. Bu durum, Pakistan’ın Soğuk Savaş süresince ABD’nin Sovyetleri çevreleme stratejisinde kilit bir müttefik olarak görülmesine, Afganistan ve Hindistan karşısında Batı destekli güvenlik kapasitesi kazanmasına ve Moskova’nın Afganistan’ı Pakistan’a karşı dengeleyici bir ortak olarak görmesine neden oldu.

Bu stratejik ortamda, özellikle Davud Han’ın Başbakanlık (1953–1963) ve Devlet Başkanlığı (1973-1978) dönemlerinde, Afganistan, Pakistan’la sınır ve Peştunistan politikaları üzerinden çatışma yaşarken, Sovyetler Birliği’nden yoğun ekonomik, askerî ve teknik yardım almaya başladı. Moskova’nın Afganistan’a desteği, yalnızca ideolojik yakınlıktan değil, Pakistan’ı Batı’nın ileri karakolu olarak gören jeopolitik değerlendirmeden kaynaklanıyordu. Böylece, Afganistan’ın Pakistan’a yönelik sert tutumu, Soğuk Savaş rekabeti bağlamında Sovyetler tarafından desteklenen stratejik bir kaldıraç hâline geldi.⁵

Sovyetler Birliği’nin 25 Aralık 1979’da Afganistan’a askerî müdahalesi, Güney Asya jeopolitiğini dramatik biçimde değiştirdi. Bu müdahale, İslamabad’a Afganistan’da kendi güvenlik çıkarları doğrultusunda daha aktif bir strateji uygulama fırsatı yarattı. Pakistan’ın

⁴ F. Mohammad Alipour & Mohammad Vali Modarres & Alireza Khoda Gholipour (2021), “Pakistan’s Strategic Culture and Foreign Policy to words Afghanistan”, *Iranian Research Letter of International Politics*, 9(1), ss. 277-278.

⁵ Mohammad Ishak Nazari & Erjada Progonati (2023), “Kuruluşundan Günümüze Pakistan Dış Politikasında Afganistan ve İki Ülke Arasındaki İlişkiler”, *Akademik Açı*, 3(2), s. 146.

geliştirdiği bu yaklaşım, Sovyet işgaline karşı Afgan direnişinin örgütlenmesi, bu direnişin Pakistan topraklarından desteklenmesi ve Afganistan’da uzun vadeli bir “liderlik derinliği” yaratılması hedeflerine dayanıyordu. Bu politika, daha sonraki yıllarda Pakistan’ın “stratejik derinlik” olarak adlandırılan güvenlik doktrininin ilk somut nüveleri olarak kabul edilir.⁶

Pakistan Askerî İstihbaratı (ISI), Afganistan’da Sovyet işgaline karşı kullanılmak üzere yedi ana mücahit grubunu tespit edip örgütledi. Bu çerçevede, ABD ve Suudi Arabistan finansman ve silah desteğini sağladı; Pakistan toprakları, özellikle de Peşaver, mücahit hareketinin ana lojistik merkezi oldu. Bu çerçevede, yaklaşık 35.000 “İslam savaşı” Pakistan’dan Afganistan’a sevk edildi. Bu ağ içinde Abdullah Azzam ve Usame bin Ladin gibi figürler önemli roller üstlendi. Bu yapı, yalnızca bir direniş hareketi değil, aynı zamanda Soğuk Savaş’ın en büyük vekâlet savaşı operasyonlarından birinin öznesi hâline geldi.⁷

Bu gelişmelerin Güney Asya düzlemindeki etkisi ise çok katmanlı oldu. Pakistan, Sovyet karşıtı mücahitleri destekledikçe, ABD’de daha fazla stratejik değer kazandı. Afganistan, Sovyet işgaliyle birlikte Batı-Pakistan eksenine karşı Sovyet kampının bir parçası hâline geldi. Hindistan ise, Sovyetler ile olan geleneksel yakınlığını koruyarak Pakistan’a karşı dengeleyici bir bölgesel rol oynadı. Dolayısıyla, Pakistan’ın Afganistan politikasına “Hint unsurlarının” dâhil edilmesi, yalnızca bölgesel rekabet değil, aynı zamanda Soğuk Savaş’ın bloklar arası güç mücadelesinin Güney Asya’daki izdüşümü olarak da şekillendi.⁸

1.3. Taliban’ın Ortaya Çıkışının Gölgesinde ‘Stratejik Derinlik’ Politikasının Güçlendirilmesi

Sovyetler Birliği’nin dağılması ve 1989’da Afganistan’dan tamamen çekilmesi, Afganistan’daki güç boşluğunu uluslararası bir kriz düzeyine taşıdı. Bölge, hem iç savaşın derinleştiği, hem de dış aktörlerin nüfuz mücadelesinin yoğunlaştığı bir jeopolitik arena hâline geldi. Bu ortamda, Pakistan, Afganistan’la istikrarlı ve kendisine yakın bir yönetim kurma arzusunu açık biçimde ortaya koydu. Ancak bu arzu, Sovyet sonrası dönemin karmaşık güç dengeleri nedeniyle defalarca başarısızlığa uğradı. 1992’de Sovyet destekli Necibullah yönetiminin çökmesi ve mücahit grupların Kâbil’e girmesi, Pakistan açısından stratejik bir fırsat olarak görüldü. İslamabad, yeni yönetimle sınır güvenliği, ekonomik koridorlar ve siyasi koordinasyon gibi konuları kapsayan kapsamlı bir ikili iş birliği anlaşması yapmayı

⁶ Mahdi Mohammad Nia & Naser Pourhassan (2023), “Pakistan Army and Foreign Policy (Case Study: Kashmir Crisis, Durand Crisis and Terrorism)”, *Journal of Crisis Studies of the Islamic World*, 10(4), ss. 115-116.

⁷ Hüsamettin İnaç & M. Rafiq Sada (2021), *Taliban’ın Afganistan’ı: Devlet, Toplum, Siyaset*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, ss. 23-24.

⁸ Hüseyin Şeyhanlioğlu (2021), *Asya’nın Kalbi Afganistan*, İstanbul: KDY, ss. 65-67.

hedefliyordu. Ancak dönemin Afganistan Cumhurbaşkanı (mücahit kökenli hükümet lideri), özellikle Durand Hattı ve sınır düzenlemeleri gibi hassas ulusal meseleler nedeniyle Pakistan'ın önerdiği anlaşmayı imzalamayı reddetti. Bu ret, Pakistan'ın Afganistan'da “*dost yönetim*” kurma hayaline ilk büyük darbeyi vurdu; mücahit fraksiyonları arasındaki rekabetin derinleşmesine paralel olarak Afganistan'da yeni bir iç savaşın önünü açtı. Bu dönem, Pakistan'ın stratejik derinlik hedefleriyle Afganistan'ın ulusal hassasiyetlerinin ilk kez sert biçimde çarpıştığı aşamayıydı.⁹

Pakistan, zamanla desteğini mücahitlerden Taliban'a kaydırmış; sağladığı mali ve askerî kaynaklar sayesinde Afganistan topraklarının yaklaşık yüzde 95'inin bu hareketin denetimine geçmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. 1996'da Taliban İslam Emirliği'nin ilan edilmesiyle, Afganistan, bir yandan Pakistan yanlısı milis grupları için operasyonel bir zemin, diğer yandan da çeşitli uluslararası terör örgütleri için bir sığınak niteliği kazanmıştır. Bu bağlamda, İslamabad yönetimi, mücahitler aracılığıyla hedeflenen stratejik kazanımlara ulaşamamasını Afganistan'daki “*meşru çıkarlarının inkârı*” olarak değerlendirmiş ve ortaya çıkan boşluğu telafi etmeye yönelik uygun fırsatları kollamıştır. Pakistan'ın Taliban'a hızlı biçimde destek vererek grupla derin stratejik ilişkiler geliştirmesi, yalnızca Afganistan'ın iç dinamikleriyle değil, aynı zamanda Pakistan'ın tarihsel deneyimleri ile bölgesel ve uluslararası jeostratejik gerçekliklere ilişkin algısıyla da uyumludur. Bu çerçevede, Taliban, Afganistan'daki “*Hindistan etkisini sınırlandırmak*” ve Kabil'in Durand Hattı üzerindeki hak iddialarını bertaraf etmek açısından İslamabad için ideal bir stratejik araç olarak konumlanmıştır.¹⁰ Bazı analistler, Pakistan'ın Taliban'ı kendi çıkarlarıyla uyumlu bir yönetim modeli olarak desteklemesini, ülkenin “*stratejik derinlik*” anlayışında fiziksel-coğrafi boyuttan “*yumuşak ve ideolojik stratejik derinlik*” boyutuna yönelen bir dönüşümün göstergesi olarak yorumlamaktadır. Bu perspektife göre, Afganistan üzerindeki kontrol, yalnızca coğrafi bir tampon işlevi görmekten ziyade, Pakistan'ın Hindistan'a karşı denge kurma arayışında ve varoluşsal güvenliğini sağlamada jeopolitik bir kaldıraç niteliği taşımaktadır.

1.4. 11 Eylül Sonrası Proaktif Koruyucu Stratejisi Çerçevesinde Derinlik Politikasının İzlenmesi

Görüldüğü üzere, Pakistan'ın “*stratejik derinlik*” politikasının niteliği, bölgesel ve uluslararası dinamiklerde meydana gelen değişimlere paralel olarak dönüşüme uğramıştır. Bu çerçevede,

⁹ Mahdi Mohammad Nia & Naser Pourhassan (2023), “Pakistan Army and Foreign Policy (Case Study: Kashmir Crisis, Durand Crisis and Terrorism)”, ss. 112-136.

¹⁰ Ehsan Jafari Far vd. (2023), “Pakistan-Afganistan İlişkilerinin İç ve Bölgesel Değişkenler Işığında İncelenmesi (2021-2022)”, *The Journal of Foreign Policy*, 37(1), s. 155.

11 Eylül 2001 (9/11) saldırıları ve akabinde ABD'nin Afganistan'daki Taliban örgütünü tasfiye etmeye yönelik askerî müdahale kararı, Pakistan'ın stratejik derinlik doktrini açısından yeni ve önemli bir meydan okuma ortaya çıkarmıştır. Muhafazakâr bir risk karşılama yaklaşımı şeklinde değerlendirilebilecek bu politika, bir taraftan Taliban'a yönelik geleneksel desteğin sürdürülmesini, diğer taraftan ise ABD öncülüğünde oluşturulan küresel terörle mücadele koalisyonu ile ilişkilerin korunarak bu yapıya dâhil olunmasını gerektirmiştir. Böylelikle, Pakistan, değişen güvenlik ortamında karşı karşıya kaldığı ikili baskıları yönetebilmek amacıyla ikircikli ancak pragmatik bir stratejik dengeleme tutumu sergilemiştir.¹¹ Başka bir ifadeyle, 1994-2001 döneminde Taliban'ı destekleme politikası yalnızca dışsal etkenlerin değil, aynı zamanda bu dış girdilerle eşgüdüm içinde işleyen iç siyasal süreçlerin ve algıların bir sonucu niteliğindedir. Ancak 11 Eylül sonrasında ilkelerin yönünün değiştirilmesi yönündeki karar, büyük ölçüde dışsal değerlendirmeler ile karar alma mekanizmasının dış baskılarla şekillenen unsurlarının ürünü olarak ortaya çıkmış; bu nedenle Pakistan'ın içsel dinamikleri ile stratejik kültürüyle belirli ölçülerde çeliştiği düşünülmüştür. Bununla birlikte, 11 Eylül saldırıları, Pakistan'ı yeniden ABD'nin stratejik dikkatinin merkezine yerleştirmiştir. Pakistan yönetimi, ortaya çıkan bu yeni konjonktürü hem ABD'den gelebilecek ciddi baskıları bertaraf etmek, hem de Washington'un artan ilgisini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için bir fırsat olarak değerlendirmiştir.¹²

Bu çerçevede General Pervez Müşerref'in "*Önce Pakistan*" sloganı, 11 Eylül sonrası dönemde hükümetin dış politikasının temel yönlendirici ilkesi hâline gelmiş ve ülkenin İslam dünyasındaki çeşitli İslamcı hareketlerden fiilen uzaklaşmasını beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşım, İslami hareketlerin korunması ve desteklenmesine ilişkin geleneksel stratejik kültürden geçici bir sapmayı ifade etmekte ve bu hareketlerin amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullanılmasına yönelik önceki anlayışın askıya alınmasını gerekli kılmıştır. Bu süreçte, Müşerref yönetimi, ABD ile uyumlu politikalar izleyerek ekonomik kazanımlar elde etmiş ve nükleer kapasitenin korunması yönündeki hedeflerini önemli ölçüde gerçekleştirmiştir. Aynı dönemde, ABD, Pakistan'a yönelik olarak, İslamabad'ın Taliban üzerindeki nüfuzunu kullanarak Usame bin Ladin'i teslim etmesi ve Afganistan ile Pakistan'daki terör kamplarını kapatması yönünde yoğun baskı uygulamıştır. Özellikle George W. Bush yönetiminin bölgesel öncelikleri çerçevesinde Pakistan'ın göreceli konumunun zayıflaması ve bölgedeki diğer

¹¹ Ehsan Jafari Far vd. (2023), "Pakistan-Afganistan İlişkilerinin İç ve Bölgesel Değişkenler Işığında İncelenmesi (2021-2022)", s. 156.

¹² Samaruddin Gawhary (2025), "Taliban: Ortaya Çıkış, Mücadelesi ve Yönetim Süreci", *Evliya Çelebi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3, ss. 44-45.

devletlerin Afganistan politikasına duyduğu rahatsızlık dikkate alındığında, bu dönemde İslamabad yönetimi, Taliban ile ilişkilerini sonlandırmanın kaçınılmaz hâle geldiği gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır.¹³

Bu arada, Hindistan kaynaklı tehdit, Pakistan açısından niteliksel olarak farklı bir boyut taşımaktaydı; zira İslamabad, Afganistan'daki artan Hindistan varlığını “*varoluşsal bir tehdit*” olarak değerlendirmekteydi. Pakistan'ın terörle mücadele koalisyonuna katılma yönündeki kararı, yalnızca tarihsel olarak benimsediği dengeleme arayışıyla uyumlu olmakla kalmamış, aynı zamanda devletin yerleşik stratejik kültürünün temel unsurlarıyla da örtüşmüştür. Bu tercih, aynı zamanda giderek derinleşen ABD-Hindistan ilişkilerinin en azından bir bölümünü sınırlama veya yavaşlatma potansiyeline sahip pragmatik bir dış politika hamlesi olarak da görülmektedir.

ABD-Hindistan ilişkilerindeki stratejik dönüşüm de bu bağlamda dikkat çekicidir. 1990'ların başlarından itibaren, iki ülke arasındaki ilişkiler, Soğuk Savaş döneminin “*uzak ve ihtiyatlı demokrasiler*” düzeyinden çıkarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha yakın, kararlı ve çok boyutlu bir ortaklık modeline evrilmiştir. Bu süreçte, iki ülke, hem siyasi, hem de ekonomik alanlarda yeni iş birliği fırsatlarıyla karşılaşmış ve ilişkiler, ticari, teknolojik ve stratejik boyutlarıyla yeniden tanımlanmıştır.¹⁴

Hindistan'ın terörle mücadele politikasına katılımını güçlendirmeye yönelik zemin hazırlama çabaları bağlamında, Pakistan hükümeti, bu politikanın kendi varlığıyla farklı bir nitelik kazanacağını özellikle vurgulamıştır. “*Hindistan'ın Afganistan'daki varlığını genişletme*” olasılığına yönelik kaygılara ek olarak, ABD'nin tutumundaki dalgalanmalar da dikkat çekmektedir. Washington yönetimi, başlangıçta terörle mücadele hedeflerini ilerletme konusunda güçlü bir kararlılık sergilemiş olsa da, zamanla bu makro politikanın ivme kaybetmesi, diğer ortaklar nezdinde artan bir belirsizlik ve tereddüt yaratmıştır.

Bu süreçte, Pakistan, Afganistan'da ve ABD'ye yönelik politikasında çift yönlü bir strateji izlemeye devam etmiştir. Bu tutum, hem terörle mücadele koalisyonunda yer almanın sağladığı faydaların sürdürülmesine, hem de geleneksel dış politika anlayışına kademeli bir dönüşün sembolik bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Söz konusu değişimin uluslararası toplum, özellikle de ABD tarafından yakından izlendiği ve İslamabad yönetiminin iletişim

¹³ Mahmut Yaşar (2022), “Pakistan Talibanı ve Pakistan'ın Ulusal Güvenliğine Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(26), ss. 193-194.

¹⁴ Amin Kiani Haftlang & Hamed Mohaghignia & Hossein Karimifar & Fereydoun Akbarzadeh (2023), “The consequences of America's withdrawal from Afghanistan on the geopolitics of West Asia”, ss. 164-165.

süreçlerindeki belirsizlikler ile Taliban'a yönelik devam eden dolaylı desteğinin eleştirilere yol açtığı açıktır. Bu koşullar altında, bazı gözlemciler, Pakistan'ın “çifte oyun” olarak nitelenen stratejisi ve terörle mücadelede yenilikçi bir yaklaşım geliştirememesi nedeniyle ABD'nin yeniden Hindistan'a yöneldiğini ileri sürmüştür. İki ülke arasında imzalanan sivil nükleer anlaşma, ABD-Pakistan ortaklığını ciddi biçimde zayıflatan ve Hindistan'ı Washington'ın güvenlik mimarisinde daha merkezi bir konuma yerleştiren kritik bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.¹⁵

2. Pakistan'ın Stratejik Düşüncesinde Derinlik Politikasının Zayıflamasının Nedenleri

2.1. Pakistan'ın Stratejik Düşüncesinde ‘Stratejik Derinliğin’ Belirlenmesini Etkileyen Faktörler

Pakistan'ın Afganistan'a yönelik dış politikası, özellikle 1947'deki bağımsızlığın ardından, her zaman “stratejik derinlik” kavramının merkezinde şekillenmiştir. Bu kavram, Pakistan'ın Hindistan kaynaklı tehditlere karşı varoluşsal güvenliğini sağlamak amacıyla dost, uyumlu ve Hindistan'a bağımlı olmayan bir Afganistan yaratma gerekliliğini vurgular. Bu stratejinin belirlenmesi, basit bir jeopolitik tercihten çok daha fazlasını ifade eder; bağımsızlıktan bu yana İslamabad'ın politika yapımını yönlendiren tarihsel, ideolojik, kurumsal ve güvenlik faktörlerinin karmaşık biçimde iç içe geçmesinin bir ürünüdür.

Stratejik derinliğin kökleri, Pakistan'ın kuruluş travmasında aranmalıdır. Daha büyük ve güçlü bir Hindistan tarafından coğrafi olarak kuşatılma hissi ile Afganistan'daki Durand Hattı ve Hindistan'la yaşanan Keşmir anlaşmazlığı gibi “gayrimeşru” olarak algılanan sınırların yarattığı güvensizlik, Pakistan'da saldırgan bir güvenlikleştirmenin psikolojik temellerinin kurumsallaşmasına yol açmıştır.¹⁶ İslamabad açısından Hindistan'ın bölünme süreci, Pakistan'ı kaynak yetersizliği, zayıf devlet kurumları ve güvensiz sınırlar ile baş başa bırakan eksik ve taraflı bir süreç olarak görülmüştür. Bu bağlamda Afganistan ile olan batı sınırı, “*Britanya Raj'ından miras kalan en tehlikeli sınır*” olarak değerlendirilmiş ve bu durum, Pakistan'ın güvenlik kaygılarını daha da derinleştirmiştir. Dolayısıyla, Afganistan'da stratejik derinlik arayışı, yeni kurulan Pakistan'ın liderleri tarafından yapısal zafiyetlere verilmiş stratejik bir yanıt olarak görülmüştür. Nitekim 1948, 1965, 1971 ve 1999 yıllarında Hindistan ile yaşanan savaşların birikimi, Pakistan'ın hayatta kalmasının doğudaki tehdidi yönetebilmek için batıda,

¹⁵ Amin Kiani Haftlang & Hamed Mohaghignia & Hossein Karimifar & Fereydoun Akbarzadeh (2023), “The Geopolitical Consequences of America's Withdrawal from Afghanistan in the Political Space of West Asia”, s. 165.

¹⁶ Barış Özdal & Kutay Karaca (2020), *Diplomasi Tarihi 1*, Bursa: Dora Basım Yayın, ss. 278-279.

yani Afganistan yönünde bir derinlik oluşturma gerekliliğine bağlı olduğu yönündeki inancı pekiştirmiştir.¹⁷

Bir diğer örnek, Pakistan'ın resmî ideolojisinin temeli olan “İki Millet Teorisi”dir. Bu teoriye göre, alt kıtadaki Müslümanlar Hindulardan ayrı bir millet olarak kabul edilmiş ve dolayısıyla bağımsız bir vatana ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda, söz konusu teori, Pakistan'ın stratejik kültüründe kimlik inşa edici bir unsur hâline gelmiş; Afganistan ise “*Güney Asyalı Müslümanların doğal coğrafyasının*” bir parçası olarak Pakistan'ın ideolojik ve stratejik etki alanına dâhil edilmiştir. Pakistan'ın resmî anlatısında Kabil'deki Hint nüfuzunun artması, yalnızca bir güvenlik tehdidi değil, aynı zamanda İki Millet Teorisi'nin ideolojik temellerini zayıflatan ve Pakistan'ın varoluşsal meşruiyetine meydan okuyan bir unsur olarak görülmektedir. Bu nedenle, İslam, Pakistan söyleminde özellikle Peştunlar başta olmak üzere etnik ve dinî topluluklarla sınır ötesi bağları güçlendirmenin ve Afganistan'a yönelik müdahaleleri meşrulaştırmanın bir aracı hâline gelmiştir.

Bir diğer önemli nokta, Pakistan'ın stratejik kültürünün son derece militarize edilmiş yapısıdır. Ordu ve istihbarat servisleri, kendilerini Pakistan'ın varlığının temel koruyucuları ve Hindistan kaynaklı tehditlere karşı ulusal güvenliğin nihai garantörleri olarak görmektedir. Bu kurumlar, ulusal güvenlik ve stratejik dış politika alanlarında karar alma süreçlerini büyük ölçüde tekelleştirerek stratejik derinlik anlayışını adeta “*kurumsallaşmış bir ritüel*” hâline getirmiştir. Bu merkeziliğin arkasındaki başlıca nedenler şu şekilde özetlenebilir:¹⁸

A. Etkililiğe dair kurumsal inanç: Afganistan'a müdahale, ordu tarafından Hindistan'ı sınırlamak için geleneksel diplomasiden daha etkili bir araç olarak değerlendirilmektedir.

B. Bütçe ve rolün meşrulaştırılması: Hindistan'dan gelen sürekli tehdit algısı ve stratejik derinlik ihtiyacı, ordunun geniş askerî bütçesini ve siyasetteki belirleyici rolünü meşrulaştıran bir söylem üretmektedir.

C. Sivil kapasite eksikliği: Sivil hükümetlerin orduyu denetleme, istikrarlı politikalar üretme ve alternatif güvenlik stratejileri sunma konusundaki yapısal yetersizlikleri, askerî müdahale ve yönlendirmeye geniş bir alan açmıştır.

Bu militarize tutumun ve askerî etkinin, sivil hükümetlerin iktidarda olduğu dönemlerde dahi sürdürülmüş olması dikkat çekicidir. Bir diğer belirleyici unsur ise, 2001 sonrasında belirgin

¹⁷ Mohammad Ishak Nazari & Erjada Progonati (2023), “Kuruluşundan Günümüze Pakistan Dış Politikasında Afganistan ve İki Ülke Arasındaki İlişkiler”, s. 146.

¹⁸ Mehdi Hedayati Shahidani & Danial Rızapour (2020), “Effective Factors on the Continuation of Security Crisis in Pakistan and its consequences”, *Journal of Subcontinent Researches*, 12(39), ss. 297-298.

şekilde artan “*Hindistan tarafından stratejik olarak kuşatılma korkusu*”dur. Hindistan’ın Afganistan’daki artan mevcudiyeti ve nüfuzu, Pakistan tarafından doğrudan güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. İslamabad, Yeni Delhi’yi Afganistan’ı Belucistan’daki ayrılıkçı hareketleri desteklemek amacıyla bir platform olarak kullanmakla suçlamış; bu nedenle Afganistan’da Taliban gibi bağlantılı gruplar üzerinden nüfuz kurma stratejisi, Hindistan etkisini sınırlamanın ve ülkenin batı sınırında “*ikinci bir cephe*” oluşmasını engellemenin bir yolu olarak görülmüştür.¹⁹

“*Pakistan’ın bölgesel krizlerin çözümünde kaçınılmaz bir aktör olarak rolü*” söylemi, Taliban gibi gruplar aracılığıyla Afganistan’da nüfuzunu koruma politikasının ardındaki bir diğer önemli değişkene işaret etmektedir. Bu çerçevede, Pakistan, 11 Eylül 2001 sonrasında hem ABD ile iş birliğinin sağlayacağı siyasi ve ekonomik getirilerden yararlanmak, hem de Taliban üzerindeki nüfuzunu sürdürmek amacıyla “*çift taraflı bir strateji*” izlemeye devam etmiştir. Böylece, İslamabad, Washington’ın terörle mücadele gündemine uyum sağlarken, aynı zamanda Afganistan’daki kendi stratejik çıkarlarını korumayı hedeflemiştir. Stratejik derinlik politikasının sürdürülmesinde rol oynayan bir diğer tarihsel engel ise Durand Hattı ve Peştun kimliği etrafında şekillenen uzun süreli anlaşmazlıktır. Kâbil yönetimleri, tarihsel olarak sınırın her iki tarafındaki Peştunların kendi kaderini tayin hakkını desteklemiş; bu duruş Pakistan’da, özellikle Peştun nüfusun yoğun olduğu bölgelerde ayrılıkçı eğilimleri teşvik edebileceği endişesiyle bir tehdit olarak algılanmıştır. Buna karşılık, Pakistan, Afganistan’daki Peştun milliyetçi gruplardan ziyade radikal dinî örgütlere destek vererek hem Kâbil’in toprak taleplerini zayıflatmayı, hem de kendi topraklarındaki Peştun ayrılıkçı hareketlerini bastırmayı amaçlamıştır.²⁰

2.2. Yıkıcı İç Sonuçlar: İçeriden Ulusal Güvenliğe Yönelik Tehditler

Stratejik derinlik politikasının özellikle 1980’lerden itibaren uygulanması, Pakistan’ın iç yapısı üzerinde derin ve kalıcı etkiler yaratmıştır. Afganistan’daki cihatçı gruplara sağlanan koşulsuz destek, ülke içindeki ideolojik ve aşırılıkçı eğilimleri güçlendirmiştir. Cihatçı söylemin teşvik edilmesi ve aşırılıkçı dinî okullara kaynak aktarılması, bu tür örgütlerin benzeri görülmemiş bir şekilde büyümesine zemin hazırlamıştır. Bu süreç, Pakistan’ın kırılgan etnik ve mezhepsel dengelerini ciddi biçimde sarsmış ve Tehreek-e-Taliban Pakistan (TTP) gibi yerel terörist grupların ortaya çıkması ve güçlenmesi için elverişli bir ortam yaratmıştır. Hükümet, 1997’de

¹⁹ Mahmut Yaşar (2022), “Pakistan Talibanı ve Pakistan’ın Ulusal Güvenliğine Etkileri”, s. 192.

²⁰ Ahmad Khan Dewlatyar (2021), “The Factors that Led to the Taliban’s Return to Power and the Future of Afghanistan”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), s. 433.

kabul edilen Terörle Mücadele Yasası da dâhil olmak üzere çeşitli önlemlerle bu eğilimi sınırlamaya çalışmış olsa da, bu çabaların çoğu sınırlı etki göstermiştir. Aşırılıkçılık ve şiddetin kökenleri üzerine kapsamlı bir ulusal diyalogun eksikliği ve yalnızca güvenlik odaklı çözüm arayışlarına dayanılması, bu sorunun yapısal olarak ele alınmasını engellemiştir. Aslında Afganistan’da stratejik derinlik hedefi için kullanılan cihatçı gruplar, zamanla Pakistan’ın iç güvenliği ve toplumsal uyumu için ciddi bir tehdit hâline gelmiştir. Bu çerçevede, bir zamanlar İslamabad’ın Afganistan’daki çıkarlarını ilerletmek için bir araç olarak gördüğü gruplar, artık Pakistan topraklarına yönelik ölümcül saldırılar gerçekleştiren başlıca güvenlik tehditleri hâline gelmiştir. Afgan Talibanı’nın iktidara gelmesine rağmen, bu terörist grupların Afgan topraklarındaki faaliyetlerini kontrol edememesi veya bunu istememesi, Pakistan’ın batı sınırlarının güvenliğini ciddi biçimde tehdit etmektedir.²¹

2.3. Pakistan’ın Taliban Politikası ile Uluslararası Meşruiyet Arayışı Arasındaki Yapısal Gerilim

Pakistan’ın Taliban yanlısı politikası, Afganistan’a yönelik dış politikasının temel dayanaklarından biri olan “stratejik derinlik” anlayışına önemli maliyetler yüklemiştir. İslamabad’ın Taliban’a uluslararası meşruiyet kazandırma ve hareketi daha ılımlı bir aktör olarak sunma çabaları başarısız olmuş, bu durum, Pakistan’ın Afganistan’daki çıkarlarına ilişkin stratejik tahayyülleri ile bölgesel siyasi ve güvenlik gerçeklikleri arasındaki derin uyumsuzluğu açık biçimde ortaya koymuştur. Pakistan’ın Taliban’a verdiği kesintisiz destek, yalnızca hareketin uluslararası alanda dışlanmasına katkıda bulunmakla kalmamış, aynı zamanda ülkenin İran ve Orta Asya devletleri gibi bölgedeki kritik komşularıyla ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu süreç, İslamabad’ın bölgesel düzeyde göreceli bir diplomatik izolasyon yaşamasına neden olmuştur. Ayrıca, Pakistan’ın terörle mücadelede Batı ile görünürde iş birliği yaparken Taliban’a örtük biçimde destek vermeyi sürdüren ikili yaklaşımı, ABD ve Batılı müttefikler nezdinde artan bir güvensizliğe yol açmıştır. Bu durum, Pakistan’ın uluslararası konumunu zayıflatmış ve ülkenin kendi güvenlik öncelikleri doğrultusunda küresel destek mobilize etme kapasitesini önemli ölçüde sınırlamıştır.

2.4. Pakistan’ın Afganistan’a Yönelik Stratejik Kültürünün Evrimi: Stratejik Derinlikten Güvenlik Bağlantısına

²¹ Mohammad Jafar Javadi Arjmand (2009), “Taliban Moments and Their Impact on Relations between Pakistan, Afghanistan and the United States”, *Central Eurasian Studies*, 2(3), ss. 56-57.

1980’lerden 2015’e uzanan dönemde Pakistan’ın stratejik kültürü, üç temel unsur üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, Hindistan’ın İslamabad’ın dış politika davranışını şekillendiren varoluşsal bir tehdit olarak algılanmasıdır. İkincisi, Afganistan’ın Hindistan kaynaklı iki yönlü jeopolitik kuşatmayı engellemek amacıyla “*stratejik bir varlık*” olarak konumlandırılmasıdır. Üçüncüsü ise, Yeni Delhi’nin Kabil üzerindeki nüfuzunu sınırlamak ve bölgesel dengeyi Pakistan lehine korumak için Taliban başta olmak üzere çeşitli vekil grupların dış politika aracı olarak kullanılmasıdır. Bu stratejik yönelim, kısa vadede İslamabad’a belirli avantajlar sağlamış görünse de, orta ve uzun vadede hem iç güvenlik, hem de uluslararası konum açısından ciddi maliyetler üretmiştir. Nitekim 2007-2014 yılları arasında Pakistan topraklarında terör saldırılarında yaklaşık yüzde 400’lük bir artış yaşanmış, kitlesel sivil kayıplar meydana gelmiş ve ülke, terör örgütlerine yönelik finansal denetim eksiklikleri nedeniyle FATF tarafından gri listeye alınarak küresel finans piyasalarına erişiminde ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişmeler, Pakistan’ın stratejik kültürünün Afganistan merkezli güvenlik araçsallaştırmasına dayalı yapısının sürdürülebilirliğini sorgulatmış ve geleneksel stratejik derinlik yaklaşımının yapısal sınırlarını açık biçimde görünür kılmıştır.²²

Pakistan istihbarat teşkilatı ISI, 2015 yılında Afganistan Ulusal Güvenlik Müdürlüğü (NDS) ile Taliban militanlarına karşı istihbarat paylaşımı ve koordineli operasyonlara yönelik benzeri görülmemiş bir Mutabakat Zaptı imzalamıştır. Söz konusu anlaşma, Pakistan’ın NDS personelini eğitmesini ve teknik olarak donatmasını öngören hükümler de içermekteydi. Ancak bu iş birliği kapsamında sağlanan destek, beklenen ölçüde derinleşmemiştir. Mutabakat Zaptı, iki ülke arasında kurumsal düzeyde daha dostane ilişkilerin mümkün olabileceğini göstermiş olsa da, özellikle askerî alanda sürdürülebilir ve uzun vadeli bir ortaklık yaratma konusunda kalıcı bir etki üretmemiştir.

2016’dan itibaren Pakistan’daki askerî ve güvenlik bürokrasisi, geleneksel yaklaşımın yeniden tanımlanması gerektiğine ilişkin kademeli ancak belirgin bir tutum geliştirmiştir. Bu dönüşüm, özellikle Pakistan’ın iç askerî değerlendirmelerinde “*Taliban’ın ülkenin güvenliği açısından Hindistan’dan daha büyük bir tehdit hâline geldiğini*” vurgulayan ifadelerin öne çıkmasıyla kurumsal bir zemine oturmuştur. Söz konusu değerlendirmeler, Taliban’a dayalı stratejik derinlik anlayışının sürdürülebilirliğine ilişkin şüpheleri derinleştirmiştir. Bu bağlamda, Kara Kuvvetleri Komutanı General Qamar Javed Bajwa’nın Kasım 2020’de Ulusal Savunma

²² Morteza Sheikh Darreh Ney & Hosein Moein Abadi Bidgoli (2024), “Resurgence of Terrorist Groups in Pakistan under the Rule of the Islamic Emirate of the Taliban in Afghanistan: A Case Study (TTP)”, *Political Studies of Islamic World*, 13(2), ss. 102-104.

Koleji’nde yaptığı açıklama dikkat çekicidir. Bajwa, “*Afganistan’ın istikrarı, Pakistan’ın güvenliği için yadsınamaz bir ön koşuldur. Kabil’deki istikrarsızlığın sınırlarımıza şiddet olarak yansıdığı gerçeğini kabul etmeliyiz.*” ifadeleriyle Pakistan güvenlik doktrininde giderek belirginleşen yeni yönelimi açıkça ortaya koymuştur. Bu açıklama, Pakistan’ın Afganistan politikasında stratejik derinlik yaklaşımından güvenlik bağlantılı bir perspektife geçişin kurumsal düzeyde kabul gördüğünü göstermektedir.

2018-2022 yılları arasında İmran Han hükümeti döneminde şekillenen söylemsel dönüşüm, Pakistan’ın Afganistan politikasında normatif düzeyde dile getirilen değişimin pratik karşılığını oluşturmuştur. Bu dönemde benimsenen yaklaşım, Afganistan’ı bir “*stratejik derinlik alanı*” olarak görme anlayışından uzaklaşarak, bölgesel istikrarı ekonomi merkezli bir güvenlik paradigmasıyla ilişkilendirmeye yönelmiştir. Nitekim İmran Han’ın Kasım 2020’de Kabil’e gerçekleştirdiği ilk resmî ziyarette yaptığı “*Afganistan’da vekâlet savaşları hiçbir ülkenin çıkarına değildir; bölgenin geleceği çatışmaya değil, ekonomik iş birliğine bağlıdır.*” açıklaması, bu zihinsel dönüşümün diplomatik düzeydeki ifadesi niteliğindedir. Söylemsel değişimin yalnızca retorik olmadığını gösteren nesnel göstergeler de mevcuttur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi İzleme Grubu’nun 2021 tarihli raporu, Pakistan’ın Taliban’a sağladığı lojistik ve askerî desteğin 2018 yılına kıyasla yaklaşık yüzde 60 oranında azaldığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, İslamabad’ın Afganistan politikasında daha sınırlayıcı, risk duyarlılığı yüksek ve güvenlik odaklı bir yönelime geçtiğini doğrulamaktadır. Dolayısıyla, söz konusu dönem, Pakistan’ın Taliban ile ilişkilerini stratejik araçsallaştırmadan ziyade bölgesel istikrar ve ekonomik entegrasyon söylemi üzerinden yeniden tanımlamaya başladığı bir politika evresine işaret etmektedir.²³

Bu süreç, her ne kadar eksik ve sınırlı bir nitelik taşısa da, Pakistan’ın geleneksel “*vekalet rekabeti*” modelinden uzaklaşarak Afganistan’ın istikrarı ile kendi ulusal güvenliği arasında daha doğrudan bir ilişki kurmaya yönelik stratejik bir dönüşüme işaret etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu dönüşümü zayıflatan çeşitli yapısal ve kurumsal engeller varlığını sürdürmüştür. Kabil’in, 2021’de Eşref Gani hükümetinin devrilmesine kadar uzanan dönemde İslamabad’a duyduğu tarihsel bağımlılık, Pakistan’ın politika revizyonunu sınırlayan önemli faktörlerden biri olmuştur. Ayrıca Pakistan’ın dış politika yapım sürecinde kurumsal koordinasyon eksikliği belirgin bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Dışişleri Bakanlığı barış diplomasisini öne çıkarırken, güvenlik bürokrasisi ve askerî yapı içerisindeki bazı fraksiyonlar

²³ Hamid Dorj (2023), “US foreign policy on Afghanistan and the Issue of the Taliban Regaining Power”, *Defense Policy*, 32(124), ss. 77-78.

Afganistan'daki nüfuz alanlarını koruma amacıyla Hakkani ağı gibi aktörlerle iş birliği arayışlarını sürdürmüştür. Bu kurumsal uyumsuzluk, Pakistan'ın stratejik derinlikten güvenlik odaklı bir yaklaşıma geçişini yavaşlatmış ve politika uygulamasının tutarlılığını zayıflatmıştır.²⁴

2.5. ABD ve NATO'nun Afganistan'dan Çekilmesinin Pakistan Açısından Güvenlik Etkileri

Bölgesel düzeyde, büyük bir gücün sahadan çekilmesi durumunda ortaya çıkan güç boşluğunun diğer bölgesel aktörler tarafından doldurulması beklenen bir olgudur. Bu çerçevede, Çin'in, ABD'nin geri çekilmesiyle oluşan stratejik boşluğu doldurmaya yönelik kapsamlı girişimlerde bulunacağı anlaşılmaktadır. Doğal olarak, Pakistan gibi bölgedeki önemli devletlerin de Çin ile yakın iş birliği ve ittifak ilişkilerini derinleştirmesi muhtemeldir. Bu güç dengesi dönüşümünün, Afganistan'daki genel atmosferi daha istikrarlı ve olumlu bir yöne taşıyabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca hem Pekin'in, hem de İslamabad'ın Taliban ile olumlu ilişkilerinin yanı sıra, Afgan hükümetiyle de yapıcı bağlara sahip olmaları, söz konusu bölgesel yeniden yapılanmayı destekleyen bir başka unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu durumun Batı Asya bağlamında iki temel yansıması bulunmaktadır. Bir tarafta ABD müttefikleri, diğer tarafta ise söz konusu hükümetin bölgesel muhalifleri yer almaktadır. ABD'nin müttefikleri açısından bakıldığında, Washington yönetiminin Afganistan'dan iddia edilen kazanımları kurumsallaştırmadan ve Kabil'i Taliban ile süregiden iç savaşın baskısından kurtarmadan tamamen çekilmesi, ABD'nin güvenilir bir ortak olarak algılanan imajının daha da zedelenmesine yol açacaktır. Bu güven erozyonu, geçmişte Arap ayaklanmaları sırasında Mısır'da Hüsnü Mübarek'e ve Tunus'ta Zeynel Abidin bin Ali'ye verilen desteğin ani şekilde geri çekilmesiyle ve ayrıca Suudi Arabistan'ın Yemen'deki müdahalesine başlangıçta onay verilmesine karşın günümüzde bu savaşı sonlandırma yönündeki ABD baskılarıyla zaten belirginleşmişti.²⁵

Bu çerçevede dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta, Taliban'ın ABD ile yürüttüğü çatışmanın nihayetinde örgüt lehine sonuçlanması hâlinde Amerikan askerî varlığının bölgeden çekilmesinin başka militan gruplara da moral ve stratejik güç kazandırma potansiyelidir. Bu

²⁴ Fazıl Ahmed Burget (2021), "Afganistan ve Çevresini Anlamak-1: Pakistan-Afganistan İlişkilerine Etki Eden Faktörler", TEPAV, 31.10.2021, Erişim Tarihi: 11.12.2025, Erişim Adresi: <https://tepav.org.tr/tr/haberler/s/10374>.

²⁵ Amin Kiani Haftlang & Hamed Mohaghignia & Hossein Karimifar & Fereydoun Akbarzadeh (2023), "The Geopolitical Consequences of America's Withdrawal from Afghanistan in the Political Space of West Asia", s. 165.

durum, söz konusu grupların ABD ve müttefiklerine karşı direnişi sürdürmesi için daha elverişli bir ortam yaratabileceği gibi, Irak ve Suriye’de bu yapılara yönelik askerî operasyonların yoğunlaşması riskini de arttırmaktadır. ABD’nin bölgesel muhalifleri arasında yer alan İran ve Çin gibi Afganistan’ın iki önemli komşusu ile özellikle Rusya açısından ise farklı bir değerlendirme söz konusudur. Bu aktörler, ABD güçlerinin çekilmesini 20 yıllık askerî varlığın başarısızlığa uğraması ve bölgeden yabancı bir gücün uzaklaştırılması şeklinde yorumlamakta; bu durum da ilgili hükümetlere daha geniş bir jeopolitik manevra alanı sağlamaktadır. Nitekim bu perspektif, Pakistan’ın ötesinde, Biden yönetimini eleştiren bazı çevrelerde de karşılık bulmuş; bu eleştiriler, özellikle CIA Direktörü William Burns’ün çekilmenin ABD’nin Afganistan’daki istihbarat kapasitesini zayıflatacağı yönündeki uyarılarında somutlaşmıştır. Bununla birlikte, söz konusu üç ülke açısından göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus, ABD’nin Afganistan’dan çekilmesiyle birlikte güvenlik ve istikrarın sağlanmasına ilişkin siyasi ve stratejik sorumluluk yükünün kısmen Rusya, İran ve Çin’e devredilecek olmasıdır. Dolayısıyla, ABD’nin çekilmesi, bu ülkeler için yalnızca bir fırsat alanı değil, aynı zamanda artan bir güvenlik yükümlülüğü anlamına da gelmektedir.²⁶

Uzun yıllar boyunca hem bölgesel, hem de bölge dışı aktörler, Taliban’a herhangi bir tür siyasi meşruiyet kazandırmaktan kaçınmışlardır. Ancak Trump’ın ilk yönetim döneminde bu yaklaşımda belirgin bir değişim gözlenmiş; Washington’ın Taliban’a yönelik tutumundaki yumuşama örgüte fiilî bir meşruiyet alanı açarken, Afganistan’daki merkezi hükümetin meşruiyetini ise tartışmalı hâle getirmiştir. Nitekim Amerikan güçlerinin çekilmesine giden süreçte barış görüşmelerinin Trump döneminde başlamasıyla birlikte güç dengesi giderek Taliban lehine kaymıştır. Bir diğer önemli husus, kronik istikrarsızlığın belirli ölçülerde Amerikan çıkarlarına hizmet edebileceği yönündeki değerlendirmelerdir. Bu çerçevede, olası senaryolardan birinin, Afganistan’da ABD ile koordinasyon içinde hareket eden aktörler ile koordinasyon dışında kalan aktörler arasında bir mücadele dinamiği yaratmak; böylece koordinasyonsuz aktörlerin hareket alanını daraltmak olduğu ileri sürülebilir.

Amerikan güçlerinin çekilmesinin ardından Türkiye’nin Afganistan’da daha etkin bir rol üstlenmeye çalıştığı da dikkat çekmiştir. Özellikle Hazara toplumu üzerinde yoğun saha faaliyetleri yürütmüş, bazı bölgelerde ise çatışma alanlarının Pakistan destekli güçler ile Türkiye destekli güçler arasında paylaşıldığı görülmüştür. Bu süreçte istikrarsızlığın yayılması, Hindistan, İran ve Rusya gibi aktörlerin manevra alanlarının daralmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, mevcut durumdan en fazla olumsuz etkilenen aktörlerin Hindistan–İran–Rusya

²⁶ *Ag.e.*, s. 166.

üçgeni olduğu söylenebilir. Ancak asıl belirleyici nokta, söz konusu üç ülkenin Afganistan'daki çıkarlarının büyük ölçüde örtüşmemesi ve bu nedenle ortak bir stratejik ittifak oluşturma kapasitelerinin sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla, her ne kadar söz konusu aktörler ABD sonrası dönemde Afganistan'daki gelişmelerden zarar görseler de, aralarındaki çıkar uyumsuzluğu, etkili ve sürdürülebilir bir bölgesel iş birliği oluşumunu zorlaştırmaktadır.

Pakistan, Şubat 2020'de imzalanan ABD-Taliban anlaşmasının düzenlenmesinde kritik bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, İslamabad'ın Afganistan içi müzakerelerde kolaylaştırıcı bir pozisyon alması ve Afgan hükümeti ile Taliban arasında olası bir güç paylaşımı anlaşmasına aracılık etmesi amaçlanmıştır. Taliban'ın yeniden sahneye çıkmasının hemen ardından Pakistan Dışişleri Bakanı ve ülkenin istihbarat teşkilatı başkanı, Taliban temsilcileri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ayrıca Pakistan, Taliban elçilerinin ve diplomatlarının Afganistan'daki büyükelçiliği açmasına izin veren ilk hükümet olarak, diplomatik meşruiyet sağlama konusunda öncü bir rol üstlenmiştir. Bu girişimler, Pakistan'ın Afganistan'daki nüfuzunu sürdürme ve bölgesel güvenlik politikalarını şekillendirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir.²⁷

Önceki Afgan hükümetinin çöküşünden bu yana, Pakistan, uluslararası toplum nezdinde Kabil'e ekonomik ve kalkınma yardımı sağlama girişimlerinde bulunmuş ve insani yardımların siyasi gelişmelere bağlanmaması gerektiğini özellikle vurgulamıştır. Bu tutum, bir yandan İslamabad'ın güvenlik algısında ve stratejik düşüncesinde komşudaki iç gelişmelere yönelik belirgin bir kaymayı yansıtmaktadır. Öte yandan, bu yaklaşım, iki temel bulguyu da ortaya koymaktadır. Birincisi, Afganistan'ın ekonomik çöküşü durumunda yakın komşuların kırılganlığın ön saflarında yer alacağı öngörülmektedir; bu durum, özellikle olası mülteci krizleri bağlamında Pakistan'daki çok yönlü güvenlik ve sosyal kırılganlıkları arttırmaktadır. İkincisi, güvenli ve istikrarlı bir Afganistan, Güney ve Orta Asya arasındaki ekonomik entegrasyonu destekleyebilir; bölgesel ticaret, ulaşım ve büyük altyapı projeleri aracılığıyla Pakistan'ın kırılgan ekonomisine katkıda bulunabilir.

Buna karşın, Pakistan, birkaç ciddi endişeyi de gündemde tutmaktadır. Taliban'ın Durand Hattı'nı resmî sınır olarak tanıması ve Afgan Talibanı ile tarihsel bağları bulunan, çoğunluğu Peştun kökenli Tehreek-e-Taliban Pakistan (TTP) grubunun sınır bölgelerindeki artan faaliyetleri, İslamabad'ın doğrudan müdahalesiyle çözilemeyen iki başlıca zorluk olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurlar, 2023-2025 yılları arasında Kabil ve İslamabad arasında potansiyel

²⁷ Hamid Dorj (2023), "US foreign policy on Afghanistan and the Issue of the Taliban Regaining Power", s. 81.

yeni sınır askerî çatışmalarına zemin hazırlamıştır. Taliban, Doha’da militanların Afgan topraklarını kullanarak başka ülkelere saldırmasını engelleyeceğine dair söz vermiş olsa da, bu tür garantilerin uygulanabilirliği daha çok Batılı ülkeler açısından geçerlilik kazanmakta, bölge ülkeleri için sınırlı etki göstermektedir.²⁸

3. Afganistan ile Pakistan Arasındaki Son Çatışmanın Nedenleri

3.1. Tahrik-i Taliban Pakistan (TTP) Çatışması

Afganistan ile Pakistan arasındaki son çatışmanın en önemli nedeni, Tahrik-i Taliban Pakistan (TTP) konusundaki anlaşmazlıktır. Pakistan, Afganistan İslam Emirliği’nin TTP’yi desteklediğini ve militanlara Afganistan topraklarında sığınak sağladığını iddia etmektedir. Buna karşılık, Afganistan İslam Emirliği, Pakistan’ın Afgan topraklarına ve varsayımsal Durand Hattı boyunca saldırılar gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir. Bu durum, sınır boyunca güvenlik sorunlarının artmasına ve IŞİD bağlantılı unsurların barınmasına yol açmaktadır. Karşılıklı suçlamalar, çatışmanın temel nedeninin TTP olduğunu açıkça ortaya koymaktadır; zira Pakistan, Afganistan’a yönelik her askerî müdahalesini TTP üslerini hedef aldığı iddiasıyla gerekçelendirmektedir. Pakistan’da 2007 yılında kurulan Tehreek-i Taliban Pakistan (TTP), kuruluşunun ardından 2014 ve 2015 yıllarında yaşanan iç anlaşmazlıklar ve örgütsel sorunlar nedeniyle ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Ancak grup, 2018 yılında yeniden yapılanma sürecine girerek faaliyetlerini sürdürmeye başlamış ve Pakistan’daki askerî mevziler ile güvenlik güçlerine yönelik saldırılar düzenlemiştir.²⁹

TTP’nin yeniden yoğunlaşan saldırılarının ardından, Pakistan, Afganistan İslam Emirliği’nden Afganistan içinde Pakistan Talibani’na yönelik kapsamlı askerî operasyonlar başlatmasını talep etmiştir. Pakistan yönetimi, İslam Emirliği’nin bu yönde bir adım atmaması hâlinde Pakistan Ordusu’nun doğrudan Afgan topraklarında operasyon yürütmek zorunda kalacağını ifade ederek açık bir güvenlik uyarısında bulunmuştur. Afganistan İslam Emirliği ise tüm bu iddiaları kesin bir dille reddetmektedir. İslam Emirliği Dışişleri Bakanı Emir Han Muttaki, Pakistan’ın suçlamalarını “*İslam Emirliği aleyhine yürütülen propaganda*” olarak nitelendirmiş ve Afganistan’da hiçbir bölge ülkesinin güvenliğini tehdit eden örgütün barındırılmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde, İslam Emirliği Sözcüsü Zabihullah Mücahit de Pakistan’ın iddialarını geri çevirerek şu açıklamada bulunmuştur: “*Pakistan, kendi güvenliğini sağlamak*

²⁸ Mohammad Bagher Makramipour & Shohreh Pirani (2024), “Comparative Study of the Foreign Policy of the United States of America towards Afghanistan during the Presidency of Donald Trump and Joe Biden”, *Quarterly Journal of International Political Studies*, 4(2), ss. 16-17.

²⁹ Mahmut Yaşar (2022), “Pakistan Talibani ve Pakistan’ın Ulusal Güvenliğine Etkileri”, ss. 12-15.

yerine bir kez daha Afganistan'ı suçladı. İslam Emirliği, bu tür eylemleri desteklemediği gibi kınamaktadır; ancak Pakistan içindeki saldırıları önlemek İslam Emirliği'nin sorumluluğunda değildir. Pakistan kendi güvenliğini bağımsız biçimde sağlamalıdır.” Bu karşılıklı açıklamalar, TTP meselesinin iki ülke arasındaki güvenlik krizinin merkezinde yer aldığını ve tarafların sorumluluk algılarının tamamen farklılaştığını ortaya koymaktadır. İslam Emirliği'nin, Afganistan topraklarının hiçbir yabancı aktöre karşı kullanılmasına izin verilmeyeceğine ilişkin tekrar eden açıklamalarına rağmen, Pakistan, bu güvenceyi yeterli bulmamış ve sınır ötesi operasyonlarını sürdürmüştür.³⁰

Nisan 2022'de, Pakistan savaş uçakları, Afganistan'ın Host ve Kunar vilayetlerinde hava saldırıları düzenlemiştir. Afgan kaynaklara göre bu saldırılarda 47 kişi hayatını kaybetmiş, çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan 22 kişi yaralanmıştır. Pakistan, bu saldırıların Tehreek-i Taliban Pakistan (TTP) yapılanmasına yönelik operasyonlar olduğunu açıklamıştır. Benzer biçimde, 18 Mart 2024'te Pakistan Hava Kuvvetleri Afganistan'daki Host bölgelerinde hedeflere operasyon düzenlemiş, 10 Ocak 2025'te ise Kunar vilayetinin Raskan ilçesi Pakistan savaş uçakları tarafından hedef alınmıştır. Pakistan hükümeti, tüm bu operasyonların TTP'nin Afganistan içindeki karargâhlarına odaklandığını ileri sürmüştür. Bununla birlikte, gerilim, 9 Ekim 2025'te Pakistan'ın Kabil'e yönelik saldırısı ile daha da tırmanmıştır. Afganistan İslam Emirliği, bu saldırıları devlet egemenliğinin ihlali olarak değerlendirerek uluslararası hukukun meşru müdafaa hükümleri çerçevesinde yanıt verdiğini belirtmiştir. Emirlik yetkililerine göre, Afgan güçleri, Durand Hattı boyunca karşı saldırılar düzenlemiştir. Sözcü Zabihullah Mücahit, bu operasyonlarda 58 Pakistan askerinin öldürüldüğünü ve yaklaşık 29 askerin yaralandığını açıklamıştır. Bu rakamlar, Pakistan tarafından ise doğrulanmamıştır.³¹

3.2. Hindistan Faktörü ve Pakistan'ın Stratejik Tepkisi

Hindistan'ın rolüne ilişkin tehdit odaklı bakış açısı, İslamabad'ın güvenlik düşüncesinde stratejik derinlik doktrinini şekillendirmede belirleyici bir unsur olmanın yanı sıra, İngilizlerin Hindistan'dan çekilmesinden bu yana süregelen tarihsel bir eğilimi de yansıtmaktadır. Bu çerçevede, yaklaşık 2007 yılına kadar Hindistan'ın Afganistan'daki hedefleri büyük ölçüde Pakistan'a yönelik kaygılar temelinde özetlenebilir: Afganistan'da laik ve milliyetçi hükümetleri destekleyerek bölgesel nüfuzunu arttırmak; enerji diplomasisi kapsamında Orta

³⁰ Morteza Sheikh Darreh Ney & Hosein Moein Abadi Bidgoli (2024), “Resurgence of Terrorist Groups in Pakistan under the Rule of the Islamic Emirate of the Taliban in Afghanistan: A Case Study (TTP)”, ss. 102-104.

³¹ Seyyed Asghar Keyvan Hosseini & Seyyed Mehdi Mousavi Kia (2025), “Pakistan's Foreign Policy towards Afghanistan Based on ‘Strategic Depth’ (1950–2025)”, *International Journal of Central Eurasia Studies*, 18(2), s. 22.

Asya ülkelerine erişim sağlamak amacıyla Afganistan'ı bir araç olarak kullanmak; Pakistan'ın Afganistan'daki müdahalelerini sınırlamak ve İslamcı hükümet ile Pakistan'a olan ideolojik yakınlığı etkisiz hâle getirmek. Bu bağlamda, Pakistan açısından Hindistan'ın nüfuzunu sınırlamak, yalnızca doğrudan güvenlik çıkarlarını korumakla kalmayacak, aynı zamanda Afganistan'ın şiddetli rakipler tarafından düşmanca bir şekilde kuşatılmasını engelleyerek bölgesel dengeyi sürdürmeye hizmet edecektir.³²

Afganistan ile Pakistan arasındaki son gerilimde Hindistan'ın bölgesel rolü de önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Pakistan, Afganistan Dışişleri Bakanı Emir Han Muttaki'nin Hindistan'a gerçekleştirdiği ziyaretten kısa süre sonra Kabil'e saldırıda bulunmuştur. Muttaki'nin bu ziyareti, Afganistan İslam Emirliği'nin Yeni Delhi ile uzun yıllar sonra gerçekleştirdiği ilk üst düzey resmî temas olması bakımından dikkat çekmiştir. Pakistan açısından Hindistan'ın Afganistan'daki etkisinin artması, uzun süredir izlediği “stratejik derinlik” politikasının zayıflaması anlamına gelmektedir. İslamabad, geleneksel olarak Afganistan'ın kendi güvenliği açısından “arka cephe” niteliğinde olmasını hedeflemekte ve Hindistan'ın Afganistan üzerinden Pakistan'a yönelik siyasi, ekonomik veya istihbarî nüfuz kazanmasını ulusal güvenlik tehdidi olarak görmektedir. Bu bağlamda, Muttaki'nin Hindistan ziyareti, Pakistan tarafından Afganistan'ın Hindistan'a yaklaşması olarak yorumlanmış ve bölgesel güç dengelerinin değişebileceği yönünde kaygı yaratmıştır. Bu durum, Pakistan'ın Afganistan'a yönelik baskıyı artırmasında ve Kabil'e yönelik saldırıyı gerekçelendirmesinde etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir.³³

Afganistan İslam Emirliği heyetinin Hindistan ziyareti, diplomatik açıdan son derece dikkat çekici bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Afganistan Dışişleri Bakanı Emir Han Muttaki ve beraberindeki heyet, Hindistanlı yetkililer tarafından alışılmışın dışında sıcak ve üst düzey bir protokolle karşılanmıştır. Bu durum, Afganistan İslam Emirliği ile Hindistan arasındaki ilişkilerin yeni bir döneme girebileceğine işaret etmektedir. Ziyaretin en önemli boyutlarından biri, Muttaki'nin Darul Uloom Deoband'ı ziyaret etmesidir. Bu kurum, Afganistan'da hâkim olan Deobandi çizgisiyle tarihsel ve ideolojik bağlara sahip olmasına rağmen, 1950'lerden bu yana hiçbir Afgan üst düzey yetkili tarafından resmî olarak ziyaret edilmemiştir. Dolayısıyla, bu ziyaret hem sembolik, hem de stratejik bir öneme sahiptir. Dikkat çekici bir diğer unsur ise

³² Hüsamettin İnaç & Mohammad Monir Amini (2024), “Afganistan ve Pakistan Jeopolitiğinin Güney Asya Güvenlik Mimarisine Etkileri”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 5(1), ss. 151-152.

³³ Sayed Abdul Qaium Sajjadi & Mohammad Reza Sirat (2025), “The India-Pakistan Conflict: Divergent Perceptions and Conflicting Interests in Afghanistan”, *Political & International Studies of Khatam Al-Nabieen University*, 2(2), ss. 105-107.

Hindistan’da iktidarda bulunan Bharatiya Janata Partisi-BJP’nin milliyetçi ve çoğunlukla İslam karşıtı söylemleriyle bilinen bir parti olmasına rağmen, Afganistan İslam Emirliği’nin Dışişleri Bakanı’nı sıcak bir şekilde karşılamasıdır. Hatta hükümet, Muttaki’nin Deoband’ı resmî olarak ziyaret etmesine izin vermiştir. Bu durum, Hindistan’ın Afganistan politikası açısından pragmatik ve stratejik hesaplamaların öne çıktığını göstermektedir.³⁴

Hindistan’ın Afganistan ile doğrudan bir sınırı bulunmamasıyla birlikte, Yeni Delhi’nin resmî söyleminde Gilgit-Baltistan üzerinden Afganistan’la sınır paylaşımı iddiası zaman zaman vurgulanmaktadır. Hindistan, Gilgit-Baltistan’ı tarihsel olarak kendi egemenlik sahası olarak görmekte; bu bağlamda bölgeyi stratejik hinterlandının bir parçası olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle, Pakistan, hem söz konusu bölgenin siyasi statüsünü korumayı, hem de Afganistan’da Hindistan etkisini sınırlamayı dış politikasının önemli unsurlarından biri hâline getirmiştir. Emir Han Muttaki’nin Hindistan ziyareti, özellikle Afganistan İslam Emirliği düzeyinde ilk resmî temaslardan biri olması nedeniyle Pakistan’da ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Ziyaret sonrasında yalnızca endişe değil, aynı zamanda İslamabad’da belirgin bir öfke ve tepki duygusu da ortaya çıkmıştır. Ziyaretin zamanlaması ve Hindistan’ın heyete gösterdiği sıcak karşılama, Pakistan’ın bu tepkisini daha da pekiştirmiştir.

Her ne kadar Hindistan’ın İslam Emirliği ile ilişkileri sınırlı ve daha çok sembolik nitelikte olsa da, Yeni Delhi’nin ABD’nin Afganistan’dan çekilmesinin ardından bölgedeki nüfuzunu koruma çabası dikkat çekmektedir. Hindistan, özellikle Çin ve Pakistan’ın Afganistan’daki etkinliğine karşı dengeleyici bir aktör olarak varlığını sürdürmek istemektedir. Bu stratejik yaklaşım, Hindistan’ın Afganistan’a yönelik temkinli fakat sürekli diplomatik angajmanını açıklamaktadır. Bu bağlamda, Hindistan’ın İslam Emirliği ile göreceli yakınlaşması ile Muttaki’nin Yeni Delhi ziyareti, Pakistan tarafından Afganistan-Hindistan ilişkilerinin güçlenmesi yönünde bir işaret olarak yorumlanmıştır. Bu durum, Pakistan’ın geleneksel “stratejik derinlik” konsepti açısından riskli görülmüş ve İslamabad’ın Kabil üzerindeki baskıyı artırmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla, Pakistan’ın Kabil’e yönelik saldırısını yalnızca TTP meselesi ile değil, aynı zamanda Afganistan’ın Hindistan’la yakınlaşmasını engelleme amacıyla yürüttüğü bir güç gösterisi olarak değerlendirmek mümkündür.³⁵

³⁴ Muhktar Vefaei (2026), “Eşref Gani ve Diğer Yetkililer Sürgünde Ne Yapıyorlar?”, *The Persian Independent*, Erişim Tarihi: 10.02.2026, Erişim Adresi: <https://www.kisa.link/siCnF>.

³⁵ Ehsan Jafari Far vd. (2023), “Pakistan-Afganistan İlişkilerinin İç ve Bölgesel Değişkenler Işığında İncelenmesi (2021-2022)”, s. 167.

3.3. Afganistan-Pakistan Çatışmasında ABD Faktörü: Dolaylı Baskı İddiaları

Afganistan ile Pakistan arasındaki son çatışmanın arka planında ABD'nin rolü olduğu yönünde çeşitli bölgesel yorumlar bulunmaktadır. Bazı analizlere göre, ABD'nin son dönemde Afganistan İslam Emirliği'ne yönelik diplomatik baskısını arttırdığı ve özellikle Bagram Hava Üssü'nün devri konusunda taleplerde bulunduğu iddia edilmektedir. Ancak bu iddialar, ABD veya Afganistan İslam Emirliği tarafından resmî düzeyde doğrulanmamıştır. Bununla birlikte, ABD Başkanı Donald Trump'ın *"Taliban Bagram'dan vazgeçmezse çok kötü şeyler olacak"* şeklindeki açıklamasının çeşitli siyasi çevrelerde dile getirilmesi, bu tartışmaların kamuoyunda daha görünür hâle gelmesine yol açmıştır. Bu açıklamanın bağlamı ve doğruluğu resmî olarak teyit edilmemiş olsa da, bölgedeki algısal etkisi dikkate değerdir. Ayrıca Pakistan Başbakanı ve Genelkurmay Başkanı Asım Münir'in Donald Trump ile yaptığı görüşmeler ve iki taraf arasındaki yakın temaslar, bazı çevrelerde ABD'nin Pakistan üzerinden Afganistan İslam Emirliği üzerinde baskı kurmaya çalıştığı yönünde bir algının oluşmasına neden olmuştur. Bu değerlendirmeler, daha çok bölgesel yorumlara, güvenlik analizlerine ve jeopolitik spekülasyonlara dayanmaktadır. Dolayısıyla, ABD faktörü, mevcut çatışmanın dolaylı etki alanlarından biri olarak ele alınabilir; ancak bu etkinin niteliği resmî açıklamalara değil, bölgesel analizlere ve politik söylemlere dayandığı için temkinli bir biçimde değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, ABD'nin Afganistan'daki gelişmeleri Pakistan, Çin ve İran bağlamında stratejik bir çerçevede takip ettiği ve bölgedeki güç dengeleri açısından Afganistan üzerinde dolaylı etki yaratmaya çalıştığı genel olarak kabul gören bir durumdur.³⁶

Pakistan'ın Kabil'i doğrudan hedef alan saldırısı, iki ülke ilişkileri tarihinde ilk kez gerçekleşmiş ve bölgesel siyasette yeni bir tırmanma seviyesine işaret etmiştir. Bu olağan dışı gelişme, yalnızca Afganistan-Pakistan geriliminin teknik bir boyutu olarak değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel aktörlerin (özellikle ABD'nin) dolaylı etkisi bağlamında da değerlendirilmiştir. Bazı bölgesel analizlere göre, ABD'nin Pakistan üzerinden Afganistan İslam Emirliği'ne baskı kurmaya çalıştığı yönünde iddialar gündeme gelmektedir. Bu iddialar, özellikle Washington'ın Bagram Hava Üssü'nün devri gibi taleplerinin olduğu ve Afganistan İslam Emirliği'nin bu talepleri kabul etmemesi durumunda Pakistan aracılığıyla baskının arttırıldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu çerçevede, Pakistan'ın Kabil'i doğrudan hedef alması, bazı uzmanlar tarafından ABD'nin *"dolaylı bir mesajı"* olarak değerlendirilmektedir.

³⁶ Aliakbar Dabiri vd. (2017), "Evaluation of Geopolitical Variables' Impact on the Formation and Activity of Terrorist Groups (Case Study: Border Areas of Afghanistan and Pakistan)", *Research Political Geography Quarterly*, 2(3), s. 173.

Bu analizlere göre, ABD'nin amacı, İslam Emirliği'ni şu iki konuda ikna etmektir: İlk olarak, Washington'ın taleplerine uyulmaması hâlinde Afganistan'ın yeniden uluslararası bir güvensizlik merkezi hâline gelebileceği. İkincisi ise, İslam Emirliği'nin bölgesel meşruiyet kazanabilmek için bazı stratejik tavizler vermek zorunda kalacağı. Bu düşünceler, resmî düzeyde doğrulanmış bilgiler olmamakla birlikte, Afganistan'daki güç dengelerini ve Pakistan ile ABD arasındaki yakın temasları dikkate alan bölgesel yorumlar çerçevesinde dile getirilmektedir. Dolayısıyla, ABD faktörü, mevcut çatışmada dolaylı, algısal ve stratejik bir etken olarak değerlendirilebilir; ancak bu tür değerlendirmeler ihtiyatla ele alınmalıdır.³⁷

Sonuç

Bu makale, Pakistan'ın kuruluşundan bu yana, özellikle de 11 Eylül 2001'den 2025'e kadar Afganistan'a yönelik stratejik derinlik politikasının evrimini inceleyerek, ülkenin güvenlik stratejisinin değişen bölgesel ve uluslararası koşullara nasıl uyum sağladığını kapsamlı bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın bulguları, “stratejik derinlik” politikasının Pakistan'ın batı komşusuna yönelik stratejik kültürünün bir unsuru olarak değerlendirilebilmesine rağmen, politikaların doğasında, hedeflerinde ve uygulanma araçlarında zaman içerisinde temel değişiklikler meydana geldiğini göstermektedir. Bu politika, Pakistan'ın Hindistan gibi güçlü bir düşman ile kendi topraklarında Peştun nüfusunu destekleyen Afganistan arasında sıkışmış olmasına dayanan kalıcı jeopolitik kaygılar temelinde şekillenmiş ve yürütülmüştür. Zaman içerisinde, bu yönelim, ideolojik bileşenler ve vekâlet gruplarına dayalı güvenlik çözümlerine yönelme ile zenginleştirilmiş; bu yaklaşım kısa vadede bazı başarılar sağlasa da, uzun vadede Pakistan'ın güvenliği ve istikrarı için yıkıcı sonuçlar doğurmuştur.

Ağustos 2021'de uluslararası güçlerin Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın yeniden iktidara gelmesi, Pakistan-Afganistan ilişkilerinde stratejik derinlik politikasının evriminin gerçek bir sınavını teşkil eden yeni bir dönemi başlatmıştır. Bazı gözlemciler, bu evrimi Pakistan'ın geleneksel politikasının devamı olarak yorumlasa da, kanıtlar, İslamabad'ın geçmiş politikaları tekrarlamak yerine Kabil ile daha dengeli ve karşılıklı fayda sağlayan bir ilişki kurmaya odaklandığını göstermektedir. Bu yeni yaklaşımın en önemli sonucu, hükümetin Afganistan'daki güvenlik inşasında jeo-ekonomik bileşenlerin rolünü arttırma yönündeki

³⁷ Amin Kiani Haftlang & Hamed Mohaghignia & Hossein Karimifar & Fereydoun Akbarzadeh (2023), “The Geopolitical Consequences of America's Withdrawal from Afghanistan in the Political Space of West Asia”, ss. 171-172.

ısrarındır. Stratejik derinlik politikasındaki bu evrimin potansiyel ve somut göstergeleri, çeşitli vaka incelemelerinde gözlemlenebilmektedir.

İslamabad, Hindistan'ın Afganistan'da meşru bir paydaş olarak varlığını kabul etmektedir ve Pakistan'ın stratejik çıkarlarına aykırı bir davranış sergilemediği sürece Hindistan'ın Batı ülkelerinin gölgesinde hareket etmesine karşı herhangi bir olumsuz tutum geliştirmemektedir. Bu yaklaşım, Pakistan'ın Afganistan politikası bağlamında tehdit algısının daha ölçülü bir çerçeveye taşındığını ve bölgesel aktörlerle ilişkilerde risk yönetimine dayalı bir stratejik pragmatizmin benimsendiğini göstermektedir.

İslamabad, Afganistan'da ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için özellikle bölgesel düzeyde ulaşım altyapısı ve bağlantılarının güçlendirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu yaklaşım, Kabil ekonomisinin çöküşünün önlenmesi ve bölgesel ticaret ile entegrasyonun sürdürülmesi amacıyla geliştirilmiş stratejik bir perspektifi yansıtmaktadır. Dolayısıyla, Pakistan, güvenlik odaklı politikasını yalnızca askerî ve istihbarî araçlarla sınırlamak yerine, ekonomik ve lojistik iş birliği mekanizmalarını da stratejik hedeflerin bir parçası olarak değerlendirmektedir.

Bu stratejik geçişin nihai başarısı, Pakistan'da ordu ile sivil siyaset arasındaki mevcut iç bölünmelerin etkin bir şekilde giderilmesine ve Afganistan ile barış içinde bir arada yaşamaya yönelik pratik ve tutarlı bir bağlılığın sergilenmesine bağlıdır. Bu durum, hem iç politika uyumunun sağlanmasının, hem de bölgesel güvenlik ve diplomasi hedeflerinin gerçekleştirilmesinin ön koşulu olarak görülmektedir.

Bölgesel ve küresel ekonomik gelişmeler, özellikle Çin'in küresel bir ekonomik aktör olarak yükselişi ve Kuşak ve Yol Girişimi, Pakistan'a bölgesel istikrarın sağlanmasını ve iç ekonomik kalkınmayı destekleyecek yeni fırsatlar sunmuştur. Bu bağlamda, Pakistan'ın Çin ile geliştirdiği kapsamlı stratejik ortaklık, yalnızca gerekli finansal kaynakların temin edilmesini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ekonomik iş birliği ve bölgesel istikrara dayalı olarak Afganistan ile etkileşim kurabileceği yeni bir çerçeve de oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, Pakistan'ın ekonomik ve güvenlik stratejilerini entegre etme yönündeki çabalarını güçlendirmekte ve Afganistan politikasında jeo-ekonomik boyutun artan önemini göstermektedir.

Son olarak, uluslararası baskılar ve bölgedeki çok sayıda aktör, Pakistan'ın stratejik derinlik politikasının evriminde belirleyici bir rol oynamıştır. Afganistan denkleminde yeni bölgesel ve bölge ötesi aktörlerin dâhil olması, güç dengesini Pakistan açısından değiştirerek ülkenin Afganistan'daki gelişmeler üzerinde artık münhasır kontrol sahibi olamayacağını göstermiştir.

Hindistan'ın Afganistan'daki aktif varlığı, İran'ın etkisinin genişlemesi ve Orta Asya ülkelerinin Afganistan üzerinden küresel pazarlara erişim çabaları, Pakistan'ın tek taraflı politikalarını sınırlayan rekabetçi bir ortam yaratmıştır. Bu durum, Pakistan'ın Afganistan'a yönelik stratejik yaklaşımında köklü bir dönüşümü temsil etmektedir. Bu değişimin sürdürülebilirliği, pragmatik ve esnek politikaların sürdürülmesine, Pakistan'ın karar alma mekanizmasındaki yapısal çelişkilerin giderilmesine ve yeni Afganistan politikasında ulusal mutabakatın tesis edilmesine bağlıdır. Pakistan'ın deneyimi, bölgedeki diğer ülkeler için stratejik politikaları değişen çevresel koşullara uyarlamanın gerekliliği ve yıkıcı rekabet yerine bölgesel istikrara öncelik vermenin önemi konusunda önemli dersler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alipour, F. Mohammad & Modarres, Mohammad Vali & Gholipour, Alireza Khoda (2021), “Pakistan’s Strategic Culture and Foreign Policy to words Afghanistan”, *Iranian Research Letter of International Politics*, 9(1), ss. 269-294.
- Arjmand, Mohammad Jafar Javadi (2009), “Taliban Moments and Their Impact on Relations between Pakistan, Afghanistan and the United States”, *Central Eurasian Studies*, 2(3), ss. 43-60.
- Burget, Fazıl Ahmed (2021), “Afganistan ve Çevresini Anlamak-1: Pakistan-Afganistan İlişkilerine Etki Eden Faktörler”, TEPAV, 31.10.2021, Erişim Tarihi: 11.12.2025, Erişim Adresi: <https://tepav.org.tr/tr/haberler/s/10374>.
- Dabiri, Aliakbar vd. (2017), “Evaluation of Geopolitical Variables’ Impact on the Formation and Activity of Terrorist Groups (Case Study: Border Areas of Afghanistan and Pakistan)”, *Research Political Geography Quarterly*, 2(3), ss. 163-192.
- Dewlatyar, Ahmad Khan (2021), “The Factors that Led to the Taliban’s Return to Power and the Future of Afghanistan”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), ss. 433-455.
- Dorj, Hamid (2023), “US foreign policy on Afghanistan and the Issue of the Taliban Regaining Power”, *Defense Policy*, 32(124), ss. 69-99.
- Gawhary, Samaruddin (2025), “Taliban: Ortaya Çıkış, Mücadelesi ve Yönetim Süreci”, *Evliya Çelebi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3, ss. 39-62.
- Haftlang, Amin Kiani & Mohaghignia, Hamed & Karimifar, Hossein & Akbarzadeh, Fereydown (2023), “The consequences of America’s withdrawal from Afghanistan on the geopolitics of West Asia”, *Journal of Geography*, 21(78), ss. 157-180.
- Hedayati Shahidani, Mehdi & Rızapour, Danial (2020), “Effective Factors on the Continuation of Security Crisis in Pakistan and its Consequences”, *Journal of Subcontinent Researches*, 12(39), ss. 283-303.
- İnaç, Hüsamettin & Amini, Mohammad Monir (2024), “Afganistan ve Pakistan Jeopolitiğinin Güney Asya Güvenlik Mimarisine Etkileri”, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 5(1), ss. 141-157.
- İnaç, Hüsamettin & Sada, M. Rafiq Sada (2021), *Taliban’ın Afganistan’ı: Devlet, Toplum, Siyaset*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

- Jafari Far, Ehsan vd. (2023), “Pakistan-Afganistan İlişkilerinin İç ve Bölgesel Değişkenler Işığında İncelenmesi (2021-2022)”, *The Journal of Foreign Policy*, 37(1), ss. 149-180.
- Keyvan Hosseini, Seyyed Asghar & Mousavi Kia, Seyyed Mehdi (2025), “Pakistan’s Foreign Policy towards Afghanistan Based on ‘Strategic Depth’ (1950–2025)”, *International Journal of Central Eurasia Studies*, 18(2), ss. 1-28.
- Makramipour, Mohammad Bagher & Pirani, Shohreh (2024), “Comparative Study of the Foreign Policy of the United States of America towards Afghanistan during the Presidency of Donald Trump and Joe Biden”, *Quarterly Journal of International Political Studies*, 4(2), ss. 1-31.
- Nazari, Mohammad Ishak & Progonati, Erjada (2023), “Kuruluşundan Günümüze Pakistan Dış Politikasında Afganistan ve İki Ülke Arasındaki İlişkiler”, *Akademik Açı*, 3(2), ss. 131-166.
- Ney, Morteza Sheikh Darreh & Bidgoli, Hosein Moein Abadi (2024), “Resurgence of Terrorist Groups in Pakistan under the Rule of the Islamic Emirate of the Taliban in Afghanistan: A Case Study (TTP)”, *Political Studies of Islamic World*, 13(2), ss. 97-111.
- Nia, Mahdi Mohammad & Pourhassan, Naser (2023), “Pakistan Army and Foreign Policy (Case Study: Kashmir Crisis, Durand Crisis and Terrorism)”, *Journal of Crisis Studies of the Islamic World*, 10(4), ss. 112-136.
- Özdal, Barış & Karaca, Kutay (2020), *Diplomasi Tarihi 1*, Bursa: Dora Basım Yayınevi.
- Sajjadi, Sayed Abdul Qaium & Sirat, Mohammad Reza (2025), “The India-Pakistan Conflict: Divergent Perceptions and Conflicting Interests in Afghanistan”, *Political & International Studies of Khatam Al-Nabieen University*, 2(2), ss. 95-119.
- Şeyhanlıoğlu, Hüseyin (2021), *Asya’nın Kalbi Afganistan*, İstanbul: KDY.
- Vefaei, Muhktar (2026), “Eşref Gani ve Diğer Yetkililer Sürgünde Ne Yapıyorlar?”, *The Persian Independent*, Erişim Tarihi: 10.02.2026, Erişim Adresi: <https://www.kisa.link/siCnF>.
- Yaşar, Mahmut (2022), “Pakistan Talibanı ve Pakistan’ın Ulusal Güvenliğine Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(26), ss. 188-208.